

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Факультет № 1
Кафедра кримінального права і кримінології

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Основи кримінального права»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

галузь знань – 12 Інформаційні технології;
спеціальність – 125 «Кібербезпека (Безпека інформаційних та
комунікаційних систем)»

за темою – Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності.

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 19.05.2022 р. № 5

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 1
Протокол від 18.05.2022 р. № 5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 19.05.2022 р. № 5

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального права і кримінології, протокол від 03.05.2022 р. № 6.

Розробник:

старший викладач кафедри, кандидат юридичних наук,
доцент Олішевський О.В.

Рецензент:

завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Харченко В.Б.

План лекції

1. Загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності.

2. Кримінально-правова характеристика окремих кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності.

Рекомендована література:

Основна

1. Кримінальне право України. Особлива частина: навч. посіб./за заг. ред. О. М. Литвинова; А.А. Васильєв, Житний О.О., Є.О. Гладкова та ін. Харків: Право. 2020. 656 с.

2. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях): навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук., проф. О. М. Литвинова; Литвинов О. М., Житний О. О., Клемпарський М. М. та ін. Харків: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. 328 с.

3. Кваліфікація злочинів у діяльності Національної поліції України: навч. посіб./за заг. ред. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Константа, 2017. 448 с.

4. Кримінальне право України. (Особлива частина): підручник/за заг. ред. О. М. Литвинова; наук. ред. серії О. М. Бандурка; А. В. Байлов, О. А. Васильєв, О. О. Житний та ін. Харків: ХНУВС, 2011. 572 с.

5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: Т. 2: Особлива частина/за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна; Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. 1040 с.

6. Про судову практику в справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 р. № 10 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06> (дата звернення: 10.08.2018).

7. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004 р. № 2 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04> (дата звернення: 10.08.2021).

8. Про практику застосування судами при розгляді справ окремих норм матеріального права щодо кваліфікації хуліганства: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.01.2013 р. № 223-192/0/4-13 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0192740-13> (дата звернення: 10.08.2021).

9. Копотун І. М. Притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти громадського порядку та моральності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2010. № 5. С. 120-129.

Додаткова література:

1. Артюхова В. В. Хуліганство: характеристика за кримінальноправовими та кримінологічними критеріями. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 6 (33). С. 103–115
2. Артюхова В. В. Хуліганство як кримінальне правопорушення. Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (Одеса, 24 травня 2019 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2019. С. 73–75.
3. Артюхова В. В. Особа злочинця-хулігана (за матеріалами узагальнення судової практики). Наука і правоохорона. 2016. № 1. С. 197-204.
4. Савченко А. В., Репецький С. П. Суспільна моральність як об'єкт злочинних посягань : монографія. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. 280 с.
5. Фіалка М. І. Злочини проти моральності: кримінологічний аналіз основних показників злочинності. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. № 5. 287-292.
6. Шаблистий В. В., Галемін О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганство, пов'язане з опором особам, наділеним владними повноваженнями під час виконання службових обов'язків, чи іншим громадянам, що припиняли хуліганські дії : монографія / за заг. ред. д. ю. н., доцента В. В. Шаблистого. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 64 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний сайт Верховної Ради України [http:// www.rada.gov.ua/](http://www.rada.gov.ua/)
2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua>
3. Офіційний сайт МВС України <http://www.mvs.gov.ua>
4. Офіційний сайт Верховного Суду
<http://www.supreme.court.gov.ua/supreme>
5. Інформаційне агентство ЛІГАБізнесІнформ <http://www.lbi.ua>
6. Єдиний державний реєстр судових рішень
<http://www.reyestr.court.gov.ua>
7. Юридична бібліотека <http://www.pravo.biz.ua>

Текст лекції

1. Загальна характеристика і види кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що поєднані в Розділі XII Особливої частини КК України є сукупність суспільних відносин, що забезпечують громадський порядок та суспільних відносин, що забезпечують моральність.

Громадський порядок – це належний стан взаємин між членами суспільства. Він полягає у спокійних умовах для буття людей в різних сферах суспільної діяльності – економічній, відпочинку, побуту і нормальної діяльності підприємств, організацій, установ.

Мораль – це погляди, уявлення і правила, що визначають поведінку, духовні та моральні якості, необхідні людині в суспільстві, та відповідні правила, що визначають умови нормального громадського життя людей (домінуюча сукупність поглядів щодо припустимості поведінки частково закріплена в праві).

Моральність – це стан суспільних відносин, який характеризується відповідністю поведінки їх суб'єктів вимогам моралі щодо громадського життя.

Особливістю названих суспільних явищ, є те, що вони взаємопов'язані, оскільки стан суспільної моральності обумовлює наявність чи відсутність громадського порядку. Наявність стану суспільного спокою, яким повинен характеризуватися громадський порядок, в свою чергу обумовлює відновлення суспільної моральності як позитивної якості суспільства.

З 12 статей, що входять до складу Розділу, що розглядається, статті 293-295 в якості головного безпосереднього об'єкту мають громадський порядок, статті 297-304 – моральність, а стаття 296 і громадський порядок і суспільну моральність.

Обов'язковими та факультативними додатковими безпосередніми об'єктами можуть виступати життя та здоров'я особи, відносини власності, авторитет органів державної влади, громадська безпека, тощо.

Переважна більшість діянь, які становлять кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності в якості обов'язкової ознаки мають **предмет** кримінального правопорушення. Наприклад, пам'ятки історії або культури – ст. 298 КК; тварини – ст. 299 КК.

З об'єктивної сторони більшість кримінальних правопорушень вчиняються шляхом дії (ст. 293–304 КК), а окремі, наприклад, нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури (ст. 298 КК), – можуть вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності. Більшість кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності характеризуються наявністю формального складу (хуліганство – ст. 296 КК, жорстоке поводження з тваринами – ст. 299 КК). Матеріальний склад мають кримінальні правопорушення, передбачені ст. 293, ч. 2 ст. 294, 297, 298, 298-1 КК.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення проти громадського порядку та моральності характеризується умисною формою вини.

Окремі з них, наприклад хуліганство (ст. 296 КК) мають обов'язковий спеціальний *мотив* – явної неповаги до суспільства.

Суб'єкт більшості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності – загальний, тобто фізична, осудна особа, якій до вчинення правопорушення виповнилося 16 років. Відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК) настає з 14 років. Суб'єктом окремих кримінальних правопорушень (ч. 2 ст. 300, ч. 2 ст. 301, ч. 3 ст. 303, ч. 2 ст. 304 КК) є особа, якій до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 18 років. Окремі з розглядуваних кримінальних правопорушень (ч. 4 ст. 298, ч. 3 ст. 298-1 КК) можуть вчинюватися спеціальним суб'єктом – службовою особою.

2. Кримінально-правова характеристика окремих кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності.

Слід зазначити, що відповідно до змін у кримінальному законодавстві, з 01 січня 2020 року деякі кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності набувають статусу проступків. Так, до кримінальних проступків належать: ст. 293, ст. 295, ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 298, ч. 1 ст. 298-1, ч. 1 ст. 299, ч. 1 ст. 301, ч. 1 ст. 302. Інші види правопорушень, що містяться у розділі 12 Кримінального кодексу України є злочинами.

Групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК).

Основний безпосередній об'єкт кримінального проступку – громадський порядок.

Додатковий обов'язковий об'єкт – нормальна діяльність транспорту, підприємств, установ чи організацій.

Об'єктивна сторона кримінального проступку полягає в організації групових дій або в активній участі в таких діях, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації.

Організація групових дій – безпосереднє створення групи, організація вчинення таких дій або керівництво ними. Така організація полягає у наданні вказівок, розпоряджень, розробці планів поведінки, розподіл обов'язків між учасниками тощо.

Активна участь у таких діях – інтенсивна участь у групових діях. Прикладом активної участі є заклики до громадян не виконувати вимоги представників влади, непокора їх розпорядженням, створення значних перешкод для нормальної роботи підприємств, організацій, блокування руху транспорту тощо.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим, якщо вказані дії спричинили грубе порушення громадського порядку або суттєве порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації.

Грубе порушення громадського порядку передбачає недотримання встановлених правил поведінки у громадських місцях. Оцінювати порушення як грубе слід з урахуванням кількості його учасників, території, на якій мало місце порушення, важливості нормальної діяльності відповідних об'єктів, кількості

потерпілих, часу порушення тощо.

Суттєве порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації полягає у припиненні їх нормальної роботи на певний час (порушення графіку руху, зачинення магазинів, закладів громадського харчування, зрив занять у навчальних закладах, зупинення виробництва). Суттєвість порушення визначається з урахуванням його тривалості, кількості осіб, нормальна робота, навчання, відпочинок або перевезення яких порушені, розміру заподіяних матеріальних збитків тощо.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

Суб'єкт кримінального проступку – особи, які досягли 16-річного віку і виступають організаторами або активними учасниками групового порушення громадського порядку.

Склад цього кримінального проступку слід *відмежовувати* від масових заворушень (ст. 294 КК) і від хуліганства, вчиненого групою осіб (ч. 2 ст. 296 КК). Так, дії передбачені ст. 293 КК, вчинюються не натовпом, а учасниками окремої групи людей, і не супроводжуються погромами, підпалами, насильством над особою й іншими діями підвищеної небезпеки. Відсутність мотивів, що виражають явну неповагу до суспільства, відрізняє цей кримінальне правопорушення від хуліганства, вчиненого групою осіб, для якого такі мотиви обов'язкові.

Масові заворушення (ст. 294 КК).

Основним безпосереднім об'єктом є громадський порядок.

Додатковим обов'язковим об'єктом можуть виступати життя та здоров'я людей, авторитет представників влади, власність.

Об'єктивна сторона виражається в організації масових заворушень чи активній участі в них.

Організація масових заворушень – це об'єднання людей для участі у масових заворушеннях, керівництво натовпом, підбурювання до вчинення дій, які являють собою масові заворушення, провокаційні дії, вчинені з метою викликати відповідну поведінку великих груп людей. Способи організації масових заворушень можуть бути різноманітними (виступ на мітингах, оголошення різноманітних звернень, розробка планів по збурюванню натовпу, розподіл ролей серед окремих учасників масових заворушень тощо).

Під **активною участю у масових заворушеннях** розуміють безпосереднє вчинення дій, виражених у насильстві над особою, погромах, підпалах, захопленні будівель, насильницькому виселенні громадян, збройному опорі представникам влади, виконанні вказівок організаторів і залучення до цього інших осіб.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони виступає *спосіб* вчинення злочину:

- *насильство над особою* (фізичний вплив на організм потерпілого, який полягає у заподіянні тілесних ушкоджень, побоях, позбавленні або обмеженні волі тощо);

- *погроми* (знищення або пошкодження будівель та споруд);

- підпали;
- знищення майна;
- захоплення будівель або споруд;
- насильницьке виселення громадян (примусові, поєднані із застосуванням насильства дії, внаслідок яких громадян примушують покинути займане житло чи взагалі виселитися з певного населеного пункту, місцевості);
- опір представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовувалися як зброя (активна фізична протидія здійсненню представнику влади своїх повноважень, поєднана із здійсненням пострілів на враження, в повітря чи землю, нанесенням ударів холодною зброєю, а також іншими предметами, придатними для враження живої сили (залізні пруті, каміння, газові балончики), та погроза зброєю чи вказаними предметами).

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту вчинення учасником масових заворушень будь-якої із зазначених у диспозиції статті дій.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел. Відносно наслідків передбачених у ч. 2 можлива необережна форма вини.

Суб'єкт – організатори масових заворушень та активні їх учасники, які досягли 16-річного віку.

Кваліфікуючі ознаки:

- **за ч. 2** – дії, якщо вони призвели до загибелі людей або до інших тяжких наслідків.

Загибель людей має місце у разі спричинення смерті одній чи декільком особам. До **інших тяжких наслідків** відносять: заподіяння тяжкого тілесного ушкодження одному чи багатьом потерпілим, спричинення великої матеріальної шкоди або значну дезорганізацію роботи транспорту, підприємства, установи чи організації.

Хуліганство (ст. 296 КК).

Основний безпосередній об'єкт – громадський порядок.

Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати здоров'я особи, власність, авторитет органів державної влади, громадська безпека.

КК не пов'язує наявність хуліганства з його вчиненням у громадських місцях. Таким чином, громадський порядок може бути порушений і за відсутності сторонніх осіб чи у присутності лише потерпілого (вночі, у безлюдному місці, в квартирі). Однак вчинення хуліганських дій у присутності інших людей, в обстановці проведення публічного заходу (покладення квітів до пам'ятника, концерт тощо) є однією із ознак, яка вказує на грубість порушення громадського порядку.

Об'єктивна сторона хуліганства полягає у діях, що грубо порушують громадський порядок і супроводжуються особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Грубим визнається таке **порушення громадського порядку**, що заподіює істотну шкоду, значно порушує обстановку суспільного спокою чи нормальну роботу підприємств, установ чи організацій (грубість порушення громадського

порядку наявна при такій невідповідності поведінки вимогам права та моральності, яка очевидна і винній особі і оточуючим).

Відсутність такої ознаки як грубість порушення громадського порядку складає адміністративне правопорушення, яке передбачено ст. 173 КУпАП «Дрібне хуліганство» (нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян).

Крім того, дії особи під час кримінально-караного хуліганства обов'язково повинні супроводжуватися **особливою зухвалістю** або **винятковим цинізмом**.

Відповідно до ч. 1 п. 5 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство», **особлива зухвалість** – це таке грубе порушення громадського порядку, яке виражало явну неповагу до суспільства, що супроводжувалось:

- насильством із завданням потерпілій особі побоїв або заподіянням тілесних ушкоджень;
- знущанням над потерпілим;
- знищенням чи пошкодженням майна;
- зривом масового заходу;
- тимчасовим припиненням нормальної діяльності установи, підприємства чи організації, руху громадського транспорту тощо;
- тривалим часом, коли винна особа уперто не припиняла таке порушення.

Δ Наприклад: *знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, на зупинці громадського, гр. Р почав чіплятись до перехожих з проханням надати йому мобільний телефон, щоб зателефонувати. Після чергової відмови, гр. Р. накинувся на гр. П та вдарив кулаком в обличчя, потім наніс ще кілька ударів ногою в живіт, спричинивши останньому фізичний біль.*

Відповідно до ч. 2 п. 5 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство», хуліганством, яке супроводжувалось **винятковим цинізмом**, можуть бути визнані дії, поєднані з демонстративною зневагою до загально прийнятих норм моралі, наприклад:

- проявом безсоромності чи грубої непристойності (публічне оголення і демонстрування статевих органів, публічне вчинення добровільного статевого акту, тощо);
- знущанням над хворим, дитиною, особою похилого віку або такою, яка знаходяться в безпорадному стані, та ін.

Хуліганство визнається закінченим з моменту вчинення дії, що грубо порушує громадський порядок.

Суб'єктивна сторона – прямий умисел та мотив явної неповаги до суспільства. Саме мотив є відмінною рисою хуліганства.

Неповага до суспільства – це прагнення показати свою зневагу до існуючих правил і норм поведінки в суспільстві, самоутвердитися за рахунок приниження інших осіб, протиставити себе іншим громадянам, суспільству, державі.

Така неповага має бути **явною**. Це означає, що неповага до суспільства є очевидною, безсумнівною як для хулігана, так і для очевидців його дій.

Суб'єкт – фізична осудна особа, якій на момент вчинення кримінального правопорушення виповнилося 14 років.

Кваліфікуючі ознаки:

- за **ч. 2 ст. 296** – хуліганство, вчинене групою осіб, причому попередня змова учасників не є обов'язковою для кваліфікації.

Таке хуліганство відрізняється від масових заворушень (ст. 294 КК) та від групового порушення громадського порядку (ст. 293 КК) тим, що при масових заворушеннях дії завжди вчиняються **натовпом**, причому ці дії супроводжуються **погрозами, підпалами, руйнуваннями, нерідко збройним опором представникам влади**. При груповому хуліганстві ці ознаки відсутні, а винні грубо порушують громадський порядок винятково з мотивів явної неповаги до суспільства.

- за **ч. 3 ст. 296** – хуліганство, визначене частинами 1 або 2 цієї статті, якщо воно було вчинене:

а) особою, раніше судимою за хуліганство (спеціальний рецидив – наявність у особи не знятої чи не погашеної судимості за ст. 296 КК);

б) пов'язане з опором представникові влади або представникові громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку, чи іншим громадянам, які припиняли хуліганські дії (відштовхування, завдання побоїв, тілесних ушкоджень тощо).

Такий опір охоплюється ч. 3 ст. 296 КК і не потребує додаткової кваліфікації за частинами 2 або 3 ст. 342 КК. Винятком є лише опір, поєднаний з таким насильством, що містить ознаки ще й іншого більш тяжкого злочину.

Якщо ж опір було вчинено після припинення хуліганських дій – як протидію затриманню, він не може бути кваліфікуючою ознакою хуліганства і відповідальність має наставати за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених відповідними частинами статей 296 і 342 КК.

- за **ч. 4 ст. 296** – дії, визначені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень.

Відповідно до ч. 1 п. 9 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство» в даному випадку мова йде **не тільки про безпосереднє застосування такої зброї**, а маються на увазі й випадки, коли винний за допомогою названих предметів **заподіяв чи намагався заподіяти тілесні ушкодження** або коли використання цих предметів під час учинення хуліганських дій **створювало реальну загрозу** для життя чи здоров'я громадян.

Відповідно до п. 11 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство» під іншими предметами, **спеціально пристосованими** для нанесення тілесних ушкоджень слід визнавати **предмети**, які пристосовані винною особою для цієї мети наперед або під час учинення хуліганських дій, а **заздалегідь заготовленими** – предмети, які хоч і не зазнали якоїсь попередньої обробки, але ще до початку хуліганства були приготовлені винним для зазначеної мети.

Використання при вчиненні хуліганства ножів, які не належать до холодної

зброї, інших предметів господарсько-побутового призначення, спеціальних засобів (гумового кийка, газового пістолета, балончика), пневматичної зброї, сигнальних, стартових, будівельних пістолетів, вибухових пакетів, імітаційно-піротехнічних та інших засобів, що не містять у собі вибухових речовин і сумішей, а також інших спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень знарядь кримінальне правопорушення є підставою для кваліфікації дій винної особи за ч. 4 ст. 296 КК.

Застосування або спроба застосування *предметів, підібраних на місці злочину*, які не були спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, *не дає підстав для кваліфікації* дій винного за ч. 4 ст. 296 КК.

Відповідно до ч. 2 п. 13 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику у справах про хуліганство», *поєднана з хуліганством* погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, має кваліфікуватися за сукупністю кримінальних правопорушень передбачених ч. 1 ст. 377 і відповідною частиною ст. 296 КК.

Відмінність хуліганства від групового порушення громадського порядку та масових заворушень

Мотив

- 1) ст.293 КК України - будь-який мотив;
- 2) ст.294 КК України — дезорганізація діяльності органів влади і управління, створення загрози для громадської безпеки;
- 3) ст.296 КК України — хуліганський мотив

Кількість суб'єктів

- 1) ст.293 КК України - 2 і більше особи;
- 2) ст.294 КК України — натовп;
- 3) ст.296 КК України — не має значення

Наруга над могилою, іншим місцем поховання, або над тілом померлого (ст. 297 КК).

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини в сфері моральних засад суспільства в частині забезпечення честі і гідності померлих, їх рідних і близьких. **Додатковим об'єктом злочину** є відносини власності, громадський порядок та громадська безпека.

Предметом цього кримінального правопорушення є могила, склеп, кладовище, інше поховання померлих, тіло померлого, урна з прахом померлого, кладовищенські споруди, предмети, що знаходяться в місці поховання або на трупі та символізують ставлення людей до померлого.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується такими діями: 1) наруга над могилою, іншим місцем поховання, над тілом (останками, прахом) померлого або над урною з прахом померлого; 2) незаконне заволодіння тілом (останками, прахом) померлого, урною з прахом померлого, предметами, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого.

Наругою над могилою, іншим місцем поховання, або над тілом (останками, прахом) померлого вважається: а) самовільне утворення надписів, малюнків, символів або інших зображень на кладовищенських спорудах, котрі використовуються для церемонії поховання та поминання померлих, надмогильних спорудах, склепах, урнах з прахом, могилі або інших місцях поховання; б) самовільне розкопування або в інший спосіб руйнування кладовищенських споруд, котрі використовуються для церемонії поховання та поминання померлих, надмогильних споруд, огорож, склепів, урн з прахом, могил або інших місць поховання; в) використання з метою, не передбаченою чинним законодавством чи самовільне використання кладовищенських споруд, котрі використовуються для церемонії поховання та поминання померлих, надмогильних споруд, склепів, урн з прахом, могил або інших місць поховання або вчинення інших дій, які ставили за мету зневажити родинну чи суспільну пам'ять про померлого, продемонструвати зневажливе ставлення до місця поховання та суспільних, релігійних принципів та традицій в цій сфері; г) наруга над тілом (останками, прахом) померлого: вчинення непристойних умисних дій над тілом (останками, прахом) померлого, самовільне знімання одягу з тіла (останків, праху) померлого, переміщення в інше місце або розчленування чи знищення тіла (останків, праху) померлого, здійснення акту некрофілії, використання частин похованого тіла з ритуальними чи іншими, не передбаченими чинним законодавством, цілями.

Незаконним заволодінням тілом (останками, прахом) померлого, урною з прахом померлого, предметами, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого є протиправне їх таємне або відкрите вилучення та звернення на свою користь чи користь інших осіб.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим залежно від форми вчинюваного діяння. Якщо воно полягає в порузі, то закінченим цей кримінальний правопорушення є відтоді, коли вчинене діяння достатньо вказує на наявність його об'єктивних і суб'єктивних ознак.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і бажанням досягти певної цілі – вчинити наругу або заволодіння предметами злочину.

Мотиви злочину є обов'язковим предметом доказування і впливають на кваліфікацію.

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка до вчинення

кримінального правопорушення досягла 16-річного віку.

Кваліфікований склад кримінального правопорушення передбачений ч. 2 ст. 297 КК і містить *відповідальність за дії, передбачені ч. 1 ст. 297 КК, у разі вчинення кримінального правопорушення повторно або за попередньою змовою, групою осіб, або з корисливих чи хуліганських мотивів, або щодо братської могили чи могили Невідомого солдата, або поєднані із застосуванням насильства чи погрозою його застосування.*

Особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення містить відповідальність за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, *якщо вони спричинили тяжкі наслідки* (ч. 3 ст. 297 КК).

Втягнений неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК).

Безпосередній об'єкт – суспільні відносини, що забезпечують основні принципи суспільної моральності у сфері належного інтелектуального, морального та фізичного розвитку і виховання неповнолітніх.

Об'єктивна сторона злочину полягає у втягненні неповнолітніх:

- 1) у протиправну діяльність (вчинення одного чи кількох кримінальних правопорушень, участь у протиправній діяльності);
- 2) у пияцтво (не менше трьох разів);
- 3) у заняття жебрацтвом ;
- 4) у заняття азартними іграми.

Втягненням неповнолітнього в цю діяльність є *психічний чи фізичний вплив* на нього з метою схилити його до вчинення кримінального правопорушення або до участі в ньому чи в інших антигромадських діях.

Втягнення, пов'язане з *психічним впливом* на неповнолітнього, може бути вчинено *способом*:

- *погроз* (залякування заподіянням неповнолітньому або його близьким будь-якої шкоди, за своїм характером погроза має бути реальною, тобто такою, що здатна достатньо вплинути на підлітка);

- *шантажу* (загроза поширення про потерпілого відомостей, які він вважає за необхідне зберегти в таємниці, при цьому не має значення достовірність чи недостовірність цих фактів);

- *обману* (умисне перекручення обставин або приховання істини для того, щоб ввести підлітка в оману і тим самим спонукати його до вчинення кримінального правопорушення чи участі в ньому);

- *обіцянки* (прийняття суб'єктом на себе певних зобов'язань, наприклад, приховати сліди кримінального правопорушення, навчити прийомам спортивної боротьби, обіцяти дружбу, захист від посягань інших підлітків тощо).

Втягнення може бути вчинене і будь-яким іншим способом, наприклад, порадою шляхом участі у вчиненні кримінального правопорушення вирішити свою проблему, розмовами з підлітком про романтику і «переваги» протиправного чи іншого антигромадського образу життя, його підкупом різними подарунками тощо.

Втягнення за *допомогою фізичного впливу* – це заподіяння тілесних

ушкоджень, катування, мордування та іншого насильства.

У разі, коли втягнення неповнолітнього супроводжується заподіянням особі тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження або вчиненням іншого більш тяжкого кримінального правопорушення, дії винного необхідно кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень.

Втягненням у пияцтво визнаються умисні дії дорослої особи, безпосередньо спрямовані на збудження (появу) у неповнолітнього бажання систематично вживати спиртні напої, частіше це спільне з неповнолітнім вживання таких напоїв чи пригощання ними.

Систематичність утворюють не тільки епізоди безпосереднього залучення підлітка до вживання спиртних напоїв, а й схиляння його до вживання таких напоїв шляхом примушування чи умовляння їх вжити, придбання, дарування, розрахунок такими напоями за виконану неповнолітнім роботу тощо.

Обов'язковою умовою визнання таких дій протиправними має бути систематичність їх вчинення, тобто *не менше трьох разів*, при цьому щодо одного і того самого чи одних і тих самих підлітків.

Δ Одноразова (і навіть дворазова) дія, у тому числі разове вживання спиртних напоїв з кількома підлітками, не утворюють систематичності. За такі дії доросла особа підлягає адміністративній відповідальності (ст. 180 КУпАП – Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння).

Втягнення у заняття жебрацтвом полягає в умисному схиленні неповнолітнього до систематичного (не менше трьох разів) випрошування у сторонніх осіб грошей або інших матеріальних цінностей. Воно має місце як у разі схилення підлітка будь-яким із названих раніше способів до самостійного жебрацтва, так і при залученні його до участі в такій діяльності спільно з дорослою особою.

Втягнення у заняття азартними іграми – умисне схилення неповнолітньої особи до систематичної (не менше трьох разів) гри на гроші або інші матеріальні цінності.

Залучення до участі в різного роду лотереях не утворює складу цього злочину, тому що лотереї не належать до азартних ігор.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту здійснення дорослою особою дій, спрямованих на втягнення неповнолітнього у протиправну або іншу антигромадську діяльність, незалежно від того, чи вчинив неповнолітній кримінальне правопорушення або інші антигромадські дії (абз. 3 п. 5 ППВСУ від 27 лютого 2004 р. № 2).

Суб'єктивна сторона – прямий умисел, поєднаний з *метою* втягнення підлітка в протиправну або інші названі в законі види антигромадської діяльності.

Суб'єкт – особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 18-річного віку.

Контрольні питання:

1. Які існують підходи щодо визначення родового об'єкта кримінальних

правопорушень проти громадського порядку та моральності?

2. Дайте визначення поняття «громадський порядок» у широкому та вузькому значеннях.

3. Які ознаки мають суб'єкти кримінальних правопорушень «групове порушення громадського порядку», «масові заворушення» та «хуліганство», і чи відрізняються вони між собою?

4. Що таке хуліганство?

5. Якими є кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки хуліганства?